

Понятійно-термінологічний апарат проблеми тенденцій професійної підготовки учителя початкової освіти в країнах Східної Європи

К. М. Біницька

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, м.Хмельницький, Україна
Corresponding author. E-mail: rfn.yz87@gmail.com

Paper received 12.10.17; Accepted for publication 18.10.17.

Анотація. У статті здійснено аналіз понятійно-термінологічного апарату проблеми тенденцій професійної підготовки учителя початкової освіти в країнах Східної Європи. Основний акцент зроблено на аналізі базових понять дослідження, а саме: «тенденції», «професійна підготовка», «педагогічна освіта». Проаналізовано наукові праці українських дослідників із проблем класифікації тенденцій розвитку. Звернено увагу на дисертаційні дослідження, у яких вивчають питання тенденцій розвитку систем освіти у європейських країнах.

Ключові слова: термін, тенденції, розвиток, професійна підготовка учителя, країни Східної Європи.

Постановка проблеми у загальному вигляді...

Проблеми розвитку та змін у системі освіти розвинених європейських країн є актуальними для вивчення сучасною педагогічною наукою в контексті постмодернізації соціального прогресу (перехід від індустріалізованої до постіндустріалізованої цивілізації) у цих країнах. Такі зміни мають універсальний характер, розповсюджуються на всі аспекти і грані суспільного життя. Відомо також, що одним із соціально-економічних індикаторів рівня життя населення будь-якої країни є рівень розвитку її освіти.

Українське суспільство сьогодні переживає складний період трансформації політико-соціально-економічного укладу, а тому з метою підвищення рівня життя населення було проведено кардинальні реформи й у системі освіти.

Україна вибрала європейський вектор розвитку і тому, на нашу думку, для аналізу сутності тенденцій розвитку професійної підготовки майбутнього учителя початкової освіти у країнах Східної Європи необхідно проаналізувати понятійно-термінологічний апарат проблеми підготовки вчителя початкової освіти у дослідженнях, які використовуються у вітчизняному та європейському науковому пошуці.

Аналіз публікацій і досліджень... Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено у працях учених, зокрема із проблем філософії неперервної освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк, В. Лутай); з професійної підготовки вчителя (О. Дубасенюк, В. Лозова, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисосєва та ін.); з професійної підготовки вчителя початкових класів в Україні (Н. Глузман, Л. Коваль, С. Мартиненко).

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз понятійно-термінологічного апарату проблеми тенденцій професійної підготовки вчителя початкової освіти у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу... Соціально-політичні та економічні трансформації, які відбуваються в українському суспільстві викликали необхідність реформування вітчизняної системи освіти, а тому були прийняті нові нормативно-правові документи Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про освіту», концепцію «Нова українська школа», нового Державного стандарту початкової загальної освіти, які регулюють розвиток сучасної системи

освіти. Процеси модернізації початкової освіти: підтримка гуманізації та ідей дитиноцентризму у навчанні, запровадження принципів інтегрованого, компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів у навчанні молодших школярів, впровадженням дослідницького та проектного навчання у навчальний процес початкової школи висувають нові вимоги до змісту підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Педагогічні явища і процеси, що визначають як педагогічне поняття, потребують попереднього наукового осмислення, ґрунтовного аналізу і введення в науковий обіг [7, с. 46]. Для визначення будь-якого поняття необхідно брати до уваги три аспекти: сутність явища, факту, процесу, що відображає поняття; етимологію слова, оскільки його тлумачення може зазнавати змін відповідно до історичного розвитку; а також акцентувати на наукові розробки вчених, які досліджували і ввели в науковий обіг цей термін [2, с. 33].

У сучасних педагогічних дослідженнях основними методологічними принципами вивчення предметів, явищ і процесів є виявлення загального, специфічного й одиничного [Ковальчук В.А. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем [7, с. 47].

З огляду на предмет нашого пошуку ми визначили базові (ключові) поняття дослідження, на тлумаченні яких зацентруємо увагу. Це, зокрема, «тенденції», «професійна підготовка», «педагогічна освіта» як загальне, що характеризує всі освітньо-виховні системи, специфічне й одиничне – властиве конкретній освітньо-виховній системі навчального закладу.

Нам імпонує думка О. Дубасенюк, щодо того, що сучасна педагогічна освіта повинна мати випереджувальний розвиток, орієнтований на нові умови інформаційного суспільства, зростаючий динамізм освітніх реформ з одночасним розширенням варіативності національних, міждержавних, міжвузівських підходів, рішень, позицій, моделей в руслі єдиних, проте не уніфікованих, суспільних перетворень вищої школи [3, с. 6].

Розвиток – дія; процес, унаслідок якого відбувається зміна якості, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; ступінь освіченості і культурності, розумової, духовної зрілості [14].

Процеси глобалізації та інформатизації – це новий

етап розвитку людства, якому притаманні такі ознаки: суспільство нового типу, що формується в результаті глобальної соціальної революції, основою якої є розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій; нове суспільство є суспільством знань. Знання, яке набувається насамперед завдяки вільному доступу до інформації, постає основою благополуччя людини і держави [9, с.37-38].

Тлумачний словник української мови, укладений А. Івченко розкриває поняття «тенденція» (від лат. Tendo, нім. Tendenz – направляю, прагну) як напрям розвитку чого-небудь; спрямованість у поглядах чи діях; можливість тих чи інших подій розвиватися в даному напрямку [6, с. 470].

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує поняття тенденція як: прагнення, намір, властивості кому-, чому-небудь; потяг, схильність до чогось [1, с.1440].

У російсько-українському словнику наукових термінів тлумачення поняття «тенденція» представлено з урахуванням специфіки окремих наук: політичні – автономістські тенденції; в літературі – авторська тенденція; економічних дослідженнях – історичні тенденції нагромадження; дрібновласницькі тенденції; у філософії – неоеволюціоністська тенденція; в соціології – соціальні тенденції; у мистецтвознавстві – стильова тенденція [15, с. 506].

Виходячи з того, що поняття «тенденція» має іншомовне походження, звернімося до його тлумачення у словнику іншомовних слів, де воно подається як напрям розвитку, прагнення, намір, властивості, потяг, схильність кого-, чого-небудь [17, с. 531].

Досить слушними вважаємо думки Н. Терентьєвої, що «визначення тенденцій є важливим для дослідження об'єктів, які перебувають у розвитку (через зіставність досліджуваних національних систем (історія, культура, загальні та регіональні особливості тощо). А одним із способів об'єктивації та верифікації тенденцій педагогічних явищ і процесів у їх розвитку є їх вивчення в історичній ретроспективі й перспективі. Знання тенденцій розвитку освіти дає основу для її проектування й прогнозування, доцільного оновлення тощо» [18, с. 106-107].

Поняття «тенденція розвитку» не має досить чіткого визначення. У науковій літературі під тенденцією розвитку розуміють напрям розвитку, довгострокову еволюцію [12].

Ми під поняттям «тенденція розвитку» розуміємо напрямок розвитку професійної педагогічної освіти в країнах Східної Європи в контексті соціально-економічних, освітніх, наукових та культурних змін у європейському суспільстві.

Як спрямованість руху, так і якісні зміни, що відбуваються під час цього руху О. Локшина розглядає тенденції у контексті сучасних методологічних підходів до порівняльно-педагогічних досліджень [10, с. 5].

На сьогодні зростає актуальність вивчення тенденцій в освітній сфері і, відповідно, збільшується кількість дисертаційних досліджень, які вивчають питання тенденцій розвитку систем освіти (М. Бойченко, В. Бондаренко, А. Василюк, Л. Гриневич, Т. Десятков, С. Заскалета, А. Кирда, Т. Кристопчук, П. Кряжев, О. Локшина О., Поберецька Г., Сбруєва А., Н. Терен-

тьєва та ін.).

Активно здійснюються наукові розвідки українськими вченими виокремлюючи тенденції розвитку педагогічної освіти в провідних країнах світу та і в Україні. Зокрема: О. Шапочкіна «Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх вчителів у Німеччині» (2012 р.); О. Савченко «Теорія і практика розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах інтеграційних процесів (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» (2013 р.); С. Сапожніков, «Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону» (2014 р.); Т. Кристопчук «Тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу» (2015 р.) та ін.

У процесі визначення тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи вважаємо необхідним вивчення нормативно-правової бази у сфері освіти як окремих країн, так і Європейського Союзу (національні стратегії розвитку, концепції, доповіді, аналітичні звіти тощо, оскільки саме вони репрезентують стратегічні напрями та пріоритети, на основі яких визначаються останні тенденції та прогнозуються та / або визначаються нові напрями та перспективи розвитку. Одним із найрозповсюдженіших підходів до виокремлення тенденцій розвитку ґрунтується на вивченні закономірностей та специфіки розвитку освіти в регіоні, країні, геополітичному просторі впродовж певного часу. Окреслюючи та аналізуючи етапи розвитку системи освіти, виокремлюють тенденції розвитку та перспективні напрями подальших досліджень, ґрунтуючись на ретельному дослідженні, наприклад: освітньої політики, світової, європейської та національних нормативно-правових баз документів; показників розвитку суспільства, наявних і доступних регіональних та національних статистичних даних зі сфери освіти для проведення детального аналізу тощо. Такий підхід найчастіше застосовується в історико-педагогічних та порівняльно-педагогічних дослідженнях [18, с. 85-87].

Із позицій визначених методологічних підходів аналіз усього масиву понять, пов'язаних із характеристикою поняття «професійна підготовка майбутніх учителів», доцільно розподілити на окремі категоріальні блоки відповідно до проблеми визначення, функціонування і професійної підготовки майбутніх педагогів.

У Законі України «Про вищу освіту» подається визначення професійної підготовки як процесу здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [5].

Для нашого дослідження також, слід визначитися з поняттям «професійна освіта» та «професійна підготовка», оскільки в залежності від розуміння цього терміна буде визначатися законодавча регуляція цього процесу в кожній країні. У Великобританії «професійна освіта» означає підготовку фахівців для діяльності в галузі виробництва, науки і техніки. В Німеччині термін вживається щодо освіти молоді, яка здобуває професійну підготовку. У Франції професії поділяють – на такі, для яких потрібно другий або третій рівень освіти, а також на ті, що раніше називалися ремеслами. Тому існує два терміни, які можна

віднести до професійної освіти, – professional education і trade education [4, с. 36-37].

На етапі формування єдиного європейського освітнього простору найголовнішими ознаками професійної підготовки майбутнього вчителя є сконцентрованість навколо ідей демократії та інноваційного навчання [13].

Особливості розвитку як вітчизняної, так і європейської педагогічної освіти полягають в тому, що вона все частіше розвивається в системі університетської освіти. В. Кремень надає великого значення розвитку університетської освіти, яка забезпечує майбутнє шляхом формування нового покоління професіоналів або, іншими словами, виробляє високоякісний людський та соціальний капітал [8, с. 17].

У процесі вивчення тенденцій розвитку педагогічної освіти необхідно звернути увагу на ті галузі, які безпосередньо чи опосередковано впливають на процес її розвитку. Зокрема, це історичні, політичні, суспільні та соціальні умови розвитку, оскільки неможливо розглядати процеси розвитку та визначати їх тенденції без використання економічних, політичних, юридичних, історичних, соціономічних, філософських, власне освітянських та інших досліджень, що, з одного боку, ускладнює проведення педагогічних досліджень, а з іншого – сприяє дослідженню на межі наукового знання і, відповідно, створенню нового знанневого продукту на основі міждисциплінарності його здійснення [18, с. 86].

У дослідженнях, які стосуються професійної підготовки вчителів Р. Мушкета виділяє три напрями: історичний (професійна педагогічна підготовка та її роз-

виток на тлі різних історичних суспільних систем); соціологічний (суспільна роль вчителя, його позиція, походження, кваліфікація); психолого-педагогічний (концентрує увагу на особистісних, праксеологічних, креативних і комунікативних компетенціях [11, с. 13].

Ядром змісту професійної підготовки педагогічних кадрів, вчена Савченко О. вважає фундаментальність, яка повинна забезпечувати випереджувальну підготовку фахівця [16, с. 1]. Автор стверджує, що оновлення змісту підготовки вчителів повинно відбуватись за принципом цілісності, системності та інтегративності, а також з урахуванням процесів, які визначають діяльність сучасної початкової школи та необхідності врахування змін, що відбулися в суспільстві (науково-технічний прогрес, посилення інтеграційних процесів, інформатизацію і комп'ютеризацію [16, с. 1]. Вчена зазначає, що важливим завданням вітчизняної системи педагогічної освіти у підготовці вчителя початкової школи є гармонізація загальнокультурних, психолого-педагогічних і методичних знань, вмінь, способів діяльності, а також необхідно посилити професійну спрямованість та забезпечити фундаментальність базової підготовки [16, с. 4].

Висновки. Отже, проведений нами аналіз засвідчує, що в понятійно-термінологічному апараті проблеми тенденцій професійної підготовки учителя початкової освіти в країнах Східної Європи відбуваються постійні зміни, зокрема поглиблення та розширення сфери застосування наукової лексики, а також вивчення цього питання відбувається на основі міждисциплінарності наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови // Уклад. І голов. ред.. В.Т. Бусел., Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Вітвицька С. С. Розвиток креативності магістрів освіти в процесі вивчення педагогіки вищої школи // Нові технології навчання : наук.-метод. зб., Київ-Вінниця, 2012, Вип. 73., Частина І., С. 33-39.
3. Дубасенюк О.А. Тенденції розвитку професійної педагогічної освіти / Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку: Зб. наук. праць, Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006, С. 3-7.
4. Заир-Бек Е. С. Аналіз європейських моделей підвищення кваліфікації учителів як источник розвитку непрерывного педагогического образования в педагогическом университете / Вестник Герценовского университета, РГПУ, СПб., 2011. № 9 (95). С. 36-45.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний Ресурс]. – Режим Доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Дата доступу : 01.09.2017.
6. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови // Харків: Фоліо, 2002. 540 с.
7. Ковальчук В.А. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем // дис. на здобут. наук. ступ. д-ра пед. наук, Житомир, 2016. 514 с.
8. Кремень В.Г. Освіта в Україні: сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник, „Віпол”, 2000. С.11-30.
9. Культура і спільнота у становленні педагога / За ред. К.М. Кларка і Т.С. Кошманової, Львів, 2000. 408 с.
10. Локшина О.І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу, автореф. дис. д-ра пед. наук. Київ, 2011. 45с.
11. Мушкета Радослав Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів / автореф. дис.. д-ра пед. наук, Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2007. 40 с.
12. Поняття тенденцій [Електронний Ресурс] . – Режим Доступу : http://lubbook.org/book_251_glava_14_6.2_Ponjattja_tendencija_n%D1%81%D1%96%D1%97_ro.html. Дата доступу 14.09.2017.
13. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний Ресурс] . – Режим Доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/. 08.10.2017.
14. Розвиток [Електронний Ресурс] . – Режим Доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Розвиток_значення. – дата доступу : 08.10.2017.
15. Російсько-український словник наукових термінів: Суспільні науки / й. ф. Андреш, С. А. Воробйова М.В. Київ. Наукова думка, 1994. 600 с.
16. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів // Початкова школа. 2001, № 7. С. 1-4.
17. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання // С. П. Бибик, Г. М. Сютя. Харків, Прапор, 2012. 623 с.
18. Терентьева Н.О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) / дис. д-ра пед. наук. Київ, 2016. 567 с.

REFERENCES

1. Grand Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language // Uklad. I holov red.. V.T. Busel., Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2007. 1736 s.
2. Vitvytska S. S. Development of Creativity of Masters of Education in the Process of Learning of Pedagogy of High School // Novi tekhnologii navchannia : nauk.-metod. zb., Kyiv-Vinnytsia, 2012, Vyp. 73., Chastyna I, S. 33-39.
3. Dubaseniuk O.A. Tendencies of the Development of Professional Pedagogical Education / Aktualni problemy profesiino-pedahohichnoi osvity ta stratehii rozvytku: Zb. nauk. prats, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU, 2006, S. 3-7.
4. Zayr-Bek E. S. Analysis of European Models of Rise of Teachers' Qualification as a Source of Development of Continuous Pedagogical Education in Pedagogical University / Vestnyk Hertsenovskoho unyversyteta, RHPU, SPb., 2011. № 9 (95). S. 36-45.
5. The Law of Ukraine "About Higher Education" [Elektronnyi Resurs]. – Rezhym Dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Data dostupu : 01.09.2017.
6. Ivchenko A.O. Explanatory Dictionary of Ukrainian Language // Kharkiv: Folio, 2002. 540 s.
7. Kovalchuk V.A. Theoretical and Methodological Bases of Professional Preparation of the Future Teachers to Work under the Conditions of variability of Educational Systems // dys. na zdobut. nauk. stup. d-ra ped. nauk, Zhytomyr, 2016. 514 s.
8. Kremen V.H. Education in Ukraine: Modern Tendencies and Perspectives // Profesiina osvita: pedahohika i psyholohiia: Polsko-ukrainskyi shchorichnyk, „Vipol”, 2000. S.11-30.
9. Culture and Community in Pedagogue Formation / Za red. K.M. Klarka i T.S. Koshmanovoi, Lviv, 2000. 408 s.
10. Lokshyna O.I. Tendencies of the Development of Context of School Education in the Countries of European Union, avtoref. dys. d-ra ped. nauk, Kyiv, 2011. 45s.
11. Mushketa Radoslav Preparation of Physical Training Teachers in Poland to Evaluation Educational Achievements of Pupils / avtoref. dys.. d-ra ped. nauk, Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Hnatiuka, 2007. 40 s.
12. The Notion of Tendency [Elektronnyi Resurs] . – Rezhym Dostupu : http://lubbook.org/book_251_glava_14_6.2_Ponjattja_tendencija_n%D1%81%D1%96%D1%97_ro.html. Data dostupu 14.09.2017.
13. About Confirmation of Conceptual Bases of Pedagogical Education in Ukraine Development and its Integration into the European Educational Space [Elektronnyi Resurs] . – Rezhym Dostupu : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/. 08.10.2017.
14. Development [Elektronnyi Resurs] . – Rezhym Dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/Rozvytok_znachennia. – data dostupu : 08.10.2017.
15. Russian-Ukrainian Dictionary of Scientific Terminology: Social Sciences / y. f. Andresh, S. A. Vorobiova M.V. , Kyiv, Naukova dumka, 1994. 600 s.
16. Savchenko O.Ya. Mastering Professional Preparation of the Future Primary School Teachers // Pochatkova shkola, 2001, № 7. S. 1-4.
17. Dictionary of Another Language Words : Explanation, Word-Building, and Word Use // S. P. Bybyk, H. M. Siuta. Kharkiv, Prapor, 2012. 623 s.
18. Terentieva N.O. Tendencies of the Development of University Education in Ukraine (Second Half of the XX – Beginning of the XXI Century) / dys. d-ra ped. nauk, Kyiv, 2016. 567 s.

Conceptual-Terminological Apparatus of the Problem of Trends of Professional Training of Primary School Teacher in the Countries of Eastern Europe

K. M. Binytska

Abstract. The article deals with the analysis of the conceptual-terminological apparatus of the problem of trends of professional training of primary school teacher in the countries of Eastern Europe. The main emphasis is on analyzing the basic concepts of the research, namely: “trends”, “professional training”, “pedagogical education”. The scientific works of Ukrainian researchers on the problems of classification of development tendencies have been analyzed. The attention is paid to the dissertation researches, which study the questions of tendencies of the development of educational systems in European countries.

Keywords: term, trends, development, professional training of teacher, countries of Eastern Europe.

Понятийно-терминологический аппарат проблемы тенденций профессиональной подготовки учителя начального образования в странах Восточной Европы

Е. Н. Биницкая

Аннотация. В статье проведен анализ понятийно-терминологического аппарата проблемы тенденций профессиональной подготовки учителя начального образования в странах Восточной Европы. Основной акцент сделан на анализе базовых понятий исследования, а именно: «тенденции», «профессиональная подготовка», «педагогическое образование». Проанализированы научные работы украинских исследователей по проблемам классификации тенденций развития. Обращено внимание на диссертационные исследования, в которых изучают вопрос тенденций развития систем образования в европейских странах.

Ключевые слова: термин, тенденции, развитие, профессиональная подготовка учителя, страны Восточной Европы.